

*Ольга ШУМ,
аспірантка кафедри теорії та практики перекладу з німецької мови,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка
(Україна, Київ) oshym@ukr.net*

РИСИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПЕРЕКЛАДАЧА ПРИ ВІДТВОРЕННІ РОЗМОВНО-ПОБУТОВОЇ ЛЕКСИКИ (НА ПРИКЛАДІ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДІВ УКРАЇНСЬКОЇ ПРОЗИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ)

У статті розглянуто особливості відтворення при перекладі розмовно-побутової лексики. Дослідження присвячене аналізу особливостей та способів передачі німецькою мовою ненормованих мовних одиниць. Об'єктом дослідження даної статті є німецькомовний переклад роману «Собор» О. Гончара, здійснений І. Костецьким та Е. Коттмасер, та переклади вибраних творів, здійснені А.-Г. Горбач.

***Ключові слова:** ідіостиль, художній текст, теорія перекладу, переклад, розмовна лексика, стиль перекладача.*

Лит. 10.

*Olga SHUM,
Ph. D student of theory and practice of translation of German language
Institute of philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Ukraine, Kyiv) oshym@ukr.net*

MAIN FEATURES OF INDIVIDUAL TRANSLATOR'S STYLE BY TRANSLATION OF SPOKEN LANGUAGE (BASED ON GERMAN TRANSLATIONS OF THE UKRAINIAN PROSE OF THE 2ND HALF OF XX CENTURY)

The article describes different methods in the translation of spoken language. The present research is devoted to the analysis of the translation of the features and models of unstandardized units of language. Target of the research are the novel «The Cathedral» by O. Honchar and its German translation made by I. Kostetzkiy and E. Kottmeier and selected stories translated by A.-H. Horbach.

***Key words:** idiostyle, literary text, theory of translation, translation, spoken language, style of interpreter.*

Ref. 10.

*Ольга ШУМ,
аспірантка кафедри теорії і практики перекладу з німецького язика,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка
(Україна, Київ) oshym@ukr.net*

ОСОБЕННОСТИ ИНДИВИДУАЛЬНОГО СТИЛЯ ПЕРЕВОДЧИКА ПРИ ВОСПРОИЗВЕДЕНИИ РАЗГОВОРНО-БЫТОВОЙ ЛЕКСИКИ (НА ПРИМЕРЕ НЕМЕЦКОЯЗЫЧНЫХ ПЕРЕВОДОВ УКРАИНСКОЙ ПРОЗЫ ВТОРОЙ ПОЛОВИНЫ ХХ ВЕКА)

В статье рассмотрены особенности воспроизведения при переводе разговорно-бытовой лексики. Исследование посвящено анализу особенностей и способов передачи в немецком языке ненормированных языковых единиц. Объектом исследования данной статьи является роман «Собор» О. Гончара и его перевод на немецкий язык, произведенный И. Костецким и Э. Коттмаер, и переводы отдельных произведений, выполненные А.-Г. Горбач.

Ключевые слова: *идиостиль, литературный текст, теория перевода, перевод, разговорно-бытовая лексика, стиль переводчика.*

Лит. 10.

Постановка проблеми. З метою стилізації мови героїв письменники часто вдаються до використання емоційної та експресивно-забарвленої лексики, переклад якої призводить до значних складнощів. У першу чергу, це такі слова, що мають у своєму значенні компонент оцінки, виражають почуття позитивного чи негативного сприйняття дійсності (вираження пестливості, згрубілості, зневаги, фамільярності тощо). Досліджуючи україномовний переклад роману «Собор» Є. Ангерчік зауважувала, що суттєвими рисами розмовно-побутового стилю автора є використання розмовної лексики, емоційно забарвлених слів і висловів, діалогічного та полілогічного характеру мовлення. На лексичному рівні розмовно-побутового мовлення авторка відзначила велику кількість емоційної та експресивно-забарвленої, діалектної лексики, просторічних, жаргонних та розмовних слів, елементів суржику. Розмовно-побутовому стилю притаманне певне експресивне та емоційне спрямування – глумливе, іронічне, лайливе, фамільярне, а також ласкаве, пестливе, шанобливе. Як зазначає дослідниця, у творі зустрічається багато каламбурів, гри слів, етимологічних алюзій, діалектної та побутової лексики, емоційно та експресивно забарвленої лексики, суржик та інші елементи, що можуть бути незрозумілими для неукраїномовного читача [1, 34].

Аналіз досліджень. Дослідженню перекладу розмовної лексики присвячували свої праці Ю. Абизов, С. Влахов, Р. Зорівчак, Л. Латишев, В. Карабан, О. Медвідь, А. Швейцер та ін. Так, Ю. Абизов у своїх розвідках наголошує, що важливим способом вибору контекстуального відповідника слова є перекладацька лексична трансформація конкретизації значення, що зумовлена розбіжностями у функціональних характеристиках словникових відповідників лексичних елементів оригіналу і традицій мовлення [3, 34]. На думку В. Карабана, окрім урахування денотативного та конотативного компонентів змісту в перекладі розмовної лексики, варто брати до уваги відношення між висловлюванням та учасниками комунікації, тобто прагматику тексту. На думку ж Л. Латишева, одним із найважливіших способів подолання лінгвоетнічного бар'єру вважається застосування різноманітних трансформацій при перекладі розмовної лексики [4, 34]. Р. Зорівчак свого часу зазначала, що сукупність таких чинників, як зв'язок значення мовних одиниць і позамовної дійсності, експліцитний та імпліцитний контекст, комунікативна настанова, яка поєднує висловлювання зі змінюваними комунікантами, забезпечує синтезуючу функцію прагматики [3, 144].

Мета здійснюваного нами дослідження полягає у заповненні лакуни з даного питання особливо стосовно практичного розгляду розмовної лексики як риси авторського ідіостилу та способів його передачі іншими мовами, а також у визначенні рис стилю перекладача залежно від обраних стратегій перекладу.

Вклад основного матеріалу. Труднощі перекладу розмовно-побутової лексики можуть бути пов'язані зі ступенем їхньої поширеності та частоти використання у мовах оригіналу та перекладу. З цього приводу О. Чередниченко наголошував на

важливості культурної компетенції перекладача: «чим вищий ступінь білінгвізму перекладача, тим вищим є ступінь його бікультуралізму. Останній дозволяє правильно зрозуміти факти вихідної культури, девербалізувати їх та подати у новій словесній оболонці, пристосувавши до норм вторинної культури» [5, 485–489].

На думку мовознавця І. Ющука, експресивно забарвлена лексика властива одиницям усіх рівнів мовної структури, вона сприяє деавтоматизації висловлювання, привертає увагу до відтінків думки, емоційних оцінок сказаного. Фонетичні, лексичні, словотворчі і граматичні одиниці мають неоднакову потенцію забезпечення експресивності. До експресивно забарвленої лексики можна віднести розмовні та просторічні слова, вульгаризми [5, 210–213].

У романі «Собор» автор широко вживав просторіччя (прим. слово / зворот, що не є нормою літературної мови, але вживається у побутовому мовленні, у художніх творах використовується як стилістичний засіб для надання мові зневажливого, іронічного, жартівливого, грубуватого відтінку; сюди належать увічливі, презирливо-іронічні слова, вульгаризми та лайливі слова [6, 989]), розмовні авторські неологізми та розмовно-побутові фразеологізми.

Підходи перекладачів до розв'язання проблеми перекладу такого прошарку лексики пропонуємо розглянути на наступних прикладах:

(1) *Байстрючка! Викурвок* военний! Оце вас такого в школі вчили? Як чоловіків чужих відбивати? [2, 36].

«*Hurenkind, Kriegsbankert* du! Das habt ihr in der Schule gelernt, hä? Wie man sich fremde Männer angelt?» [10, 56].

У вищезазначеному прикладі спостерігаємо використання просторіччя із лайливим та фамільярним забарвленням *байстрючка* (позашлюбна дитина), яке перекладачі передають за допомогою відповідника *das Hurenkind*, що також як і оригінал має грубу, презирливу конотацію. Синонім *викурвок* (позашлюбна дитина) у перекладі відтворено за допомогою мовного відповідника із зневажливою конотацією *der Kriegsbankert*.

Також серед лексики з експресивно-емоційним забарвленням значну частку займають розмовні авторські неологізми:

(2) – Ану, киш мені звідси, *гайдуряки, варакути!* Як ви мені *вбринькались!* Після зміни й відпочити не дають [2, 6].

«Haut ab, ihr *Trottel*, ihr *Halbdackel!* Ihr *klimpern* einen ja kaputt. Keinen Moment Ruhe nach dem Schuffen...» [10, 9].

Вищезазначений приклад ілюструє переклад авторських неологізмів О. Гончара *гайдуряки, варакути* та *вбринькатися*. Значення перших двох слів відсутні у словниках, але ми погоджуємося із думкою Є. Ангерчік, яка спираючись на власний культурний досвід зауважує, що обидва слова характеризують нероб, ледарів та нікчем [1, 35]. У перекладі дані слова передані за допомогою *der Trottel* (бевзь, дурник, йолоп) та *der Halbdackel* (ідіот, дурник) відповідно, що є частковими (контекстуальними) еквівалентами. Завдяки цьому перекладачі відтворюють експресивність оригіналу у перекладі, але не зберігають авторські неологізми. При передачі новотвору *вбринькатися* (набриднути, остогидіти) перекладачі намагалися зберегти значення і форму оригіналу, використавши вислів *einen ja kaputt klimpern* (*klimpern* – бренькати, тренькати), що цілком передає зміст і стилістичне (розмовне) забарвлення оригіналу.

(3) – Може, вона теж поетка? – каже навздогад Вірунька. – Бо як біжить до ларка за хлібом, то – як *намахана*, людей жахається... [2, 11].

«Die ist womöglich auch eine Dichterin.» Wirunjka versucht, psychologisch heranzukommen. «Sie wirkt so. Wenn sie zur Verkaufsbude Brut holen läuft, dann denkt man, sie *spinnt*, so sieht sie aus, menschenscheu» [10, 18].

У даному фрагменті привертає до себе увагу особливість передачі розмовного слова з експресивно-оцінним (зневажливим) забарвленням *намахана* (недоумкувата, несповна розуму), яке відтворене у перекладі описово за допомогою розмовного дієслова *spinnen* (бути не при своєму розумі), яке зберігає значення й емоційне забарвлення оригіналу.

Ще однією важливою, на нашу думку, групою експресивно-забарвленої лексики, при відтворенні якої перекладачі зустрічаються зі складнощами є розмовно-побутова фразеологія: *datu no tukwi – in die Fresse hauen* перекладено за допомогою відповідника *in die Fresse hauen* (дати в рило, врзати по пиці); *nanitusa, jak gorobecъ – eine Spatzenportion kippen* перекладено дослівно за допомогою слова *eine Spatzenportion* (горобина порція, доза) у поєднанні з розмовним дієсловом *kippen* (перехилити чарку); *в'язнути до дівчат – sich an die Mädchen ranmachen* перекладено за допомогою використання еквівалентного за значенням фразеологізму. Деякі фразеологізми, як то *не пекти* (не стосуватися, не перейматися) – *sich nichts angehen* перекладено за допомогою відповідника, але без збереження емоційності; *муляє очі – wie ein Dorn im Fleisch sitzen* відтворено еквівалентом за значенням, але із заміною *Auge* → *Fleisch*. А от при перекладі фразеологізму *заткнути за пояс* (перевершити кого-небудь у чомусь) – *sich in die Tasche stecken* (взяти собі, привласнити чуже) у німецькомовному варіанті спостерігаємо заміну фразеологізмом, який зовсім не відтворює зміст оригіналу. Однак, перекладачі намагалися максимально відтворити у німецькомовному варіанті емоційну забарвленість оригіналу (подекуди негативну) та зберегти іронічність.

Також не менш цікавою для перекладачів групою слів є молодіжний сленг (кльовий, порнуха, старий, чувак, шизуха та ін.):

(4) Кінофільми були всі страшенно *кльові*... [7, 324].

Filme waren überhaupt ungemein *verführerisch*... [8, 35].

(5) Ну, *чувак*, тепер я справді вірю, що ти Бог [7, 283].

Nun, *Freundchen*, jetzt glaube ich tatsächlich, daß du Gott bist [8, 196].

(6) А якось Андрій потрапив навіть на *порнуху* [7, 324].

Andrij hatte vor kurzer Zeit sogar einen *Porno* gesehen [8, 35].

(7) Нагоди траплялися часто, бо Лена була *кльовою чувихою*, і хлопці до неї підписувалися [7, 325].

Diese Gelegenheiten häuften sich, weil Lena sehr *attraktiv* war und die Männer bei ihr Schlange standen [8, 35].

(8) ... а між *чувихами* є кілька розлучених – це жахливо [7, 324].

... einige *Freudinnen* seien schon geschieden, was doch ganz schrecklich sei [8, 35].

(9) Слухай, *старий*, може ще й цигаркою пригостиш? [7, 283].

Hör mal, *Alter*, kannst du mir auch eine Zigarette anbieten? [8, 196].

(10) *Чуваки*, кінчай *базар-вокзал*! [7, 121].

Kumpel, Schluß mit dem *Hickhack*! [8, 111].

(11) *Шизуха* косить наші ряди [7, 122].

Der *Wahnsinn* mäht unsere Reihen aus [8, 113].

При відтворенні такого типу лексики перекладач виходить із контексту, тому подекуди однакові ЛО неоднаково перекладаються німецькою мовою, наприклад: *кльо-*

vui – *verführerisch* (привабливий, спокусливий), але *кльова чувуха* – *sehr attraktiv sein*, або *чувак* – *der Freundchen*, але *чуваки* – *die Kumpel*, *чувухи* – *die Freudinnen*. Таким чином А.-Г. Горбач намагалась відтворити у цільовій мові сленгізми за допомогою використання експресивно забарвленої розмовної (*der Alter*; *der Kumpel*, *der Porno*) або стилістично нейтральної лексики (*der Freund*, *die Freundin*, *der Wahnsinn*). Доречним, з нашої точки зору, також було б використання у німецькомовному варіанті сленгових лексичних одиниць *der Kerl* (кент, хлопчина, чувак), *patent* (кльовий, офігенний, першокласний), *meschugge* (довбнунтий, шизонунтий).

Широкою палітрою у текстах мови оригіналу представлені лайливі слова:

(12) – Каво? Каво ти поклічеш, *сука?* – перекривилося гнівом його лице. – Хочеш на чай? На, получи! [7, 368].

«Wen? *Hündin*, wen willst du rufen?» schrie er mit wutverzerrtem Gesicht. «Du willst etwas für Tee? Da, hier hast du's!» [9, 56].

(13) – Замолчі, *дупа!* [7, 368].

«Halt's Maul, *blöde Kuh!*» [9, 56].

Відтворюючи такі експресивно забарвлені лексеми перекладачка шукає у мові перекладу еквівалент (*сука* – *die Hündin*) або змістовий відповідник (*дупа* – *blöde Kuh* (досл. тупа корова), що, на нашу думку, зберігає і значення оригіналу, і його стилістичне навантаження:

(14) – *Сука!* – сказав я [7, 113].

«Diese *Hündin!*» sage ich [9, 89].

(15) Бубнячи під ніс прокльони на Григорівну («*Сучка!* Щоб ти вдавилась!»)... [7, 360].

Während sie murmelnd Hryhoriwna verflucht («Ersticken sollst du, *Hündin!*»)... [9, 48].

(16) Він ще хотів додати «*сучий сину*», але слова застрягли у нього в горлі... [7, 284].

Er wollte noch «*Hundesohn*» hinzufügen, aber die Worte blieben ihm in der Kehle stehen... [9, 197].

При перекладі україномовних лайливих слів *сука*, *сучка*, *сучий сину* А.-Г. Горбач використовує еквіваленти *die Hündin* для позначення перших двох іменників та *der Hundesohn* для останнього. Завдяки збереженню стилістики вихідного твору у німецькомовних варіантах зберігається колорит та експресивність мови героїв.

Переважна більшість виявлених нами лайливих слів спрямована на опис жіночих образів:

(17) Бий *курву!* – верещить Костянтин Петрович [7, 372].

«Schlagt *die Hure!*» kreischt Konstantyn Petrowytsch [9, 60].

(18) [...] буде тій *лярві* цілі синці [7, 65].

[...] er ihr einen Vorbau machte [9, 46].

(19) – *Хвойда!* [7, 326].

«*Nutte!*» [9, 37].

(20) А в жовтні трапилася мені одна, зовсім під боком, що потім виявилась *шльондрою* [7, 112].

Doch im Oktober lernte ich ganz in der Nähe ein Mädchen kennen, das sich später als *Schlampe* herausstellte [9, 88].

Так, іменники *курва*, *хвойда* та *шльондра* (прим. в українській мові слова є синонімами та позначають повію, жінку легкої поведінки) перекладачка відтворює за допо-

могою еквівалентних за змістом грубих синонімів *die Hure*, *die Nutte* та *die Schlampe* (повія), а лайка *лярва* (жарг. повія) у перекладі замінюється нейтральним особовим займенником *ihr*, що нейтралізує експресивність оригіналу. У німецькій мові дане значення також мають лайливі лексичні одиниці *das Freudenmädchen*, *die Gefallene*, *das Strichmädchen*, які можна було б, на нашу думку, цілком доречно використати у даному контексті.

(21) *Чортійогобатькаказна-цо* [7, 258].

Ein Weißderteufel was [9, 131].

Дещо змінену автором лайливу фразу *чортійогобатькаказна-цо*, яка утворена шляхом основокладання від чорти його *батька + казна-цо* (у мові оригіналу вислів зазвичай має форму – *чорт його батька знає*), перекладачка намагається передати у тексті за допомогою кальки – шляхом основокладання із елементів додавання: *weiß der Teufel* → *Ein Weißderteufel was*. Стилїстика оригіналу при цьому зберігається.

Висновки. Отже, на нашу думку, рисам авторського стилю досліджуваних нами письменників притаманне вживання лексики, яка закріплена за певними функціональними стилями. Найцікавішими з перекладацької точки зору, на нашу думку, є розмовні та експресивно забарвлені лексичні одиниці. Як уже зазначалося раніше, така лексика використовується у художніх творах як засіб відтворення особливостей живого мовлення та формування характерів героїв. Узагальнюючи все вищесказане ми робимо висновок, що при відтворенні німецькою мовою розмовно-побутової лексики перекладачі тяжіють до збереження емоційно-експресивної стилізації оригіналу у перекладі. Просторіччя, сленгізми та розмовно-побутові лайливі фразеологізми відтворюються за допомогою повних або часткових еквівалентів, змістових відповідників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Ангерчік Є. Лексичні труднощі відтворення розмовно-побутового стилю в англійському перекладі твору О. Гончара «Собор» / Є. Ангерчік // Мовні і концептуальні картини світу. – № 36. – К., 2011. – С. 31–36.
2. Гончар О. Т. Собор : [роман] / О. Т. Гончар. – К. : Дніпро, 1968. – 240 с.
3. Зорівчак Р. Реалія і переклад / Р. П. Зорівчак. – Л. : ЛНУ, 1989. – 212 с.
4. Латышев Л. Перевод : проблемы теории, практики и методики преподавания : Книга для учителя школ с углубленным изучением немецкого языка / Л. Латышев. – М. : Просвещение, 1988. – 159 с.
5. Чередниченко О. Про мову і переклад / О. Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови. – К., 2001. – 1425 с.
7. Квіти в темній кімнаті : Сучасна українська новела : Найяскравіші зразки української новелістики за останні п'ятнадцять років. – Київ: Генеза, 1997. – 423 с.
8. Die Kürbisfürstin (Eine Anthologie zum Frauenthema in der Ukraine) von Anna-Halja Horbatsch. – Reichelsheim : Brodina Verlag, 1999. – 221 S.
9. Ein Rosenbrunnen (Junge Erzähler aus der Ukraine. Eine Antologie) von Anna-Halja Horbatsch. – Reichelsheim : Brodina Verlag, 1998. – 206 S.
10. Hontschar O. Der Dom von Satschipljanka : [Roman] / O. Hontschar ; [Übersetzt von E. Kottmeier, E. G. Kostetzky. – Hamburg : Hoffmann und Campe Verlag, 1970. – 405 S.

REFERENCES

1. Angerchik E. Leksichni trudnoshchi vidtvorennya rozmovno-pobutovogo stilyu v angliyskomu pereklyadi tvoruu O. Gonchara «Sobor» / E. Angerchik // Movni i kontseptualni kartini svitu. – № 36. – K., 2011. – S. 31–36.
2. Gonchar O. Sobor : [roman] / O. T. Gonchar. – K. : Dnipro, 1968. – 240 s.
3. Zorivchak R. Realiya i pereklad / R. P. Zorivchak. – Lviv : LNU, 1989. – 212 s.

4. Latyshev L. Perevod : problemy teorii, praktiki i metodiki prepodavaniya: Kniga dlya uchitelya shkol s uglublennym izucheniem nemetskogo yazyka / L. Latyshev. – М. : Prosveshchenie, 1988. – 159 s.
5. Cherednichenko O. Pro movu i pereklad / O. Cherednichenko. – К. : Lybid, 2007. – 248 s.
6. Velikiy tlumachniy slovnik suchasnoï ukraïnskoï movi. – Kyiv, 2001. – 1425 s.
7. Kvity v temnij kimnati : Suchasna ukr. Novela. – К. : Geneza, 1997. – 432 s.
8. Die Kürbisfürstin (Eine Anthologie zum Frauenthema in der Ukraine) von Anna-Halja Horbatsch. – Reichelsheim : Brodina Verlag, 1999. – 221 S.
9. Ein Rosenbrunnen (Junge Erzähler aus der Ukraine. Eine Antologie) von Anna-Halja Horbatsch. – Reichelsheim : Brodina Verlag, 1998. – 206 S.
10. Hontschar O. Der Dom von Satschipljanka : [Roman] / O. Hontschar ; [Übersetzt von E. Kottmeier, E. G. Kostetzky. – Hamburg : Hoffmann und Campe Verlag, 1970. – 405 S.

Статтю подано до редакції 11.03.2016 р.